

Očinstvo iz perspektive očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranih očeva

Bošnjak, Lorena

Undergraduate thesis / Završni rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:776015>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Lorena Bošnjak

**OČINSTVO IZ PERSPEKTIVE OČEVA NA ČELU
JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIH
OČEVA**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2023.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA**

Lorena Bošnjak

**OČINSTVO IZ PERSPEKTIVE OČEVA NA ČELU
JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIH
OČEVA**

ZAVRŠNI RAD

mentorica: prof. dr. sc. Maja Laklija

Zagreb, 2023.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OČINSTVO	3
2.1.Očinstvo kroz povijest	4
2.2.Uloga oca u životu djeteta	5
3. OČINSTVO IZ PERSPEKTIVE OČEVA NA ČELU JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIH OČEVA	7
3.1.Očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji	8
3.1.1. Prestanak braka kao uzrok nastanka jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem	9
3.2.Samohrano očinstvo	14
4. OSOBNI I DRUŠTVENI DOŽIVLJAJ OČEVA NA ČELU JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIH OČEVA	17
5. FORMALNA I NEFORMALNA PODRŠKA OČEVIMA NA ČELU JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIM OČEVIMA	19
5.1.Podrška očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranim očevima u Hrvatskoj	21
5.2.Primjeri dobre prakse podrške očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranim očevima u Europi	23
6. ZAKLJUČAK	27
POPIS TABLICA	27
LITERATURA	28

Očinstvo iz perspektive očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranih očeva

Sažetak:

Cilj ovog preglednog rada je, na temelju dostupne znanstvene i stručne literature, produbiti razumijevanje položaja i iskustva očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji uključujući samohrane očeve te izazove s kojima se susreću u obavljanju roditeljske uloge. Rad prikazuje razloge nastanka jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem, posebno se osvrćući na okolnosti smrti drugog roditelja i razvod braka, odnosno prekid partnerske zajednice kao vodećih razloga nastanka ovog tipa obitelji. Pregled literature ukazuje na potrebu povećanja vidljivosti ove društvene skupine i smanjenja društvenih predrasuda o kompetentnosti očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranih očeva za brigu o svojoj djeci. Nadalje, literatura upućuje na potrebu produbljivanja razumijevanja pozicije i uloge očeva u jednoroditeljskim obiteljima putem daljnjih istraživanja, među ostalim i zbog razvoja formalnih oblika podrške očevima koji bi ciljano odgovarali na njihove potrebe, na što ukazuju i neki u radu spomenuti primjere dobre prakse u drugim europskim zemljama.

Ključne riječi: očinstvo, jednoroditeljska obitelj, samohrano očinstvo

Fatherhood from the perspective of single-parent families led by fathers and single fathers

Abstract: This B.A. thesis focuses on fatherhood from the perspective of fathers in single-parent families and single fathers. The aim of the thesis is to present the personal perspective of fathers in single-parent and single-fatherhood families, the challenges they face, and society's perceptions and experiences with the goal of increasing visibility of this social group and reducing societal prejudices about the competence of fathers in single-parent and single-fatherhood families in caring for their children. The article explores the reasons for the emergence of single-parent families led by fathers, particularly focusing on death and divorce, or the breakup of a partnership, as leading factors for the formation of this type of family. It examines the personal and societal experiences of fathers heading single-parent families and explores formal and informal support for fathers in single-parent and single-fatherhood families, including examples of best practices in other European countries.

Key words: fatherhood, single-parent families, single-fatherhood

Izjava o izvornosti

Ja, *Lorena Bošnjak* pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključivi autor/ica završnog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristio/-la drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: *Lorena Bošnjak*

Datum: 29. lipnja 2023.

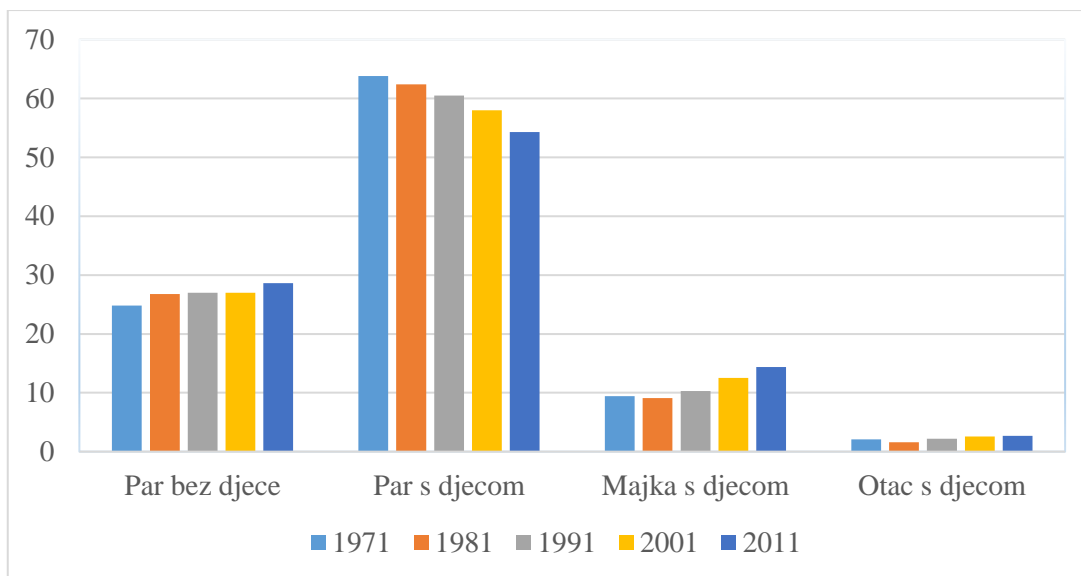
1. UVOD

Do unatrag nekoliko desetljeća, pojam roditeljstva bio je sinonim za pojam majčinstva, dok se na očeve gledalo kao izvore podrške majci. Rodne uloge unutar obitelji bile su stroge podijeljene „muške“ i „ženske“, odnosno „majčinske“ i „očeve“ zadatke što je nepovoljno utjecalo na obiteljsku strukturu na način da su majke bile preopterećene poslovima unutar i izvan kuće, a otac isključen iz brige za djecu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Danas je takvo viđenje roditeljstva napušteno te se suvremeno roditeljstvo shvaća kao „ravnopravno roditeljsko partnerstvo“ (Deutsch 2001., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Novom shvaćanju roditeljstva pogoduju društveni trendovi porasta broja razvoda, izvanbračnih rođenja, smanjenja broja sklopljenih brakova i povećanje broja kohabitacija, povećanja ekonomske i radne aktivnosti žena te smanjenje broja djece u obitelji (Grozđanić, 2000., prema LET, 2007.). Novo shvaćanje roditeljstva prvenstveno mijenja ulogu oca koji postaje uključen u život djeteta i obitelji, jednako doprinosi u odgoju djeteta, dok majka osjeća zadovoljstvo zbog smanjenja opterećenosti brigom za obitelj i djecu. Također se otvaraju putevi za novo shvaćanje obiteljske strukture koje odstupa od tradicionalnih shvaćanja da je za uspješan odgoj djeteta potreban odnos: majka – otac- dijete i da je takav odgoj moguće ostvariti samo unutar klasičnog braka i klasične obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Promjene u obiteljskoj strukturi mogu se opisati kroz demoralizacijsku tezu pesimista i demoralizacijsku tezu optimista (Williams, 2004., prema Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010.). Na promjene u obiteljskom životu pesimisti će gledati kao pad morala, gubitak obiteljskih vrednota, pomanjkanje stabilnosti, solidarnosti te ga nazivaju sebičnim individualizmom, dok optimisti na proces promjena u obiteljskoj strukturi gledaju kao oslobođenje od pravila, uspostavu novih otvorenijih, kvalitetnijih i više zadovoljavajućih odnosa, ali i uspostavu veće neizvjesnosti i nestabilnosti obiteljskog života (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010.).

Da u Hrvatskoj također dolazi do promjena u obiteljskoj strukturi svjedoče i podaci Državnog zavoda za statistiku iz popisa stanovništva 2011. godine (Tablica 1.1.).

Tablica 1.1.

Obitelj prema tipu u Republici Hrvatskoj – popisi stanovništva 1971. – 2011. godine

Izvor: Državni zavod za statistiku (2016). Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Kućanstva i obitelji. [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://dzs.gov.hr/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2011/196>

U Tablici 1.1. vidljivo je kako se promjena u obiteljskim strukturama očituje kroz smanjenje udjela tradicionalnog shvaćanja obitelji – para s djecom, a povećavaju se udjeli drugih tipova obitelji, odnosno para bez djece, majke s djecom i oca s djecom (DZS, 2016.). Budući da se ovi statistički podaci odnose na razdoblje zaključno s popisom stanovništva iz 2011. godine, bilo bi zanimljivo vidjeti promjene koje su zabilježene popisom stanovništva iz 2021. godine, ali ti podaci, unatoč osobnim upitima poslanim Državnom zavodu za statistiku, nisu bili objavljeni do dana predaje ovog rada.

Promjene u obiteljskim strukturama zahtijevaju i nove pristupe u javnom diskursu. U području istraživanja obitelji s djecom, znanstvenici, ali i mediji odstupaju od tradicionalnog shvaćanja obitelji koju sačinjavaju dva roditelja i njihova djeca, odnosno dvoroditeljske obitelji te fokus sve više stavljaju i na jednoroditeljske obitelji. Vidljivo je da je, unatoč porastu jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem, većina istraživanja usmjerena na majke te da postoji nedostatak istraživanja o očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji. Nadalje, ova tema je slabo zastupljena i u medijima a

povremeni medijski članci ili reportaže, uglavnom su obilježene senzacionalizmom. Osim manjka znanja o potrebama ove skupine korisnika, problematična je i sumnja u roditeljske kompetencije koju očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji doživljavaju u odnosu na majke na čelu jednoroditeljskih obitelji (Jovović i Širanović, 2022.).

Cilj ovog preglednog rada je, na temelju dostupne znanstvene i stručne literature, produbiti razumijevanje položaja i iskustva očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji uključujući samohrane očeve, izazove s kojima se susreću te izvore formalne i neformalne podrške koju dobivaju.

2. OČINSTVO

Sam pojam „oca“ izazovan je za definiranje, budući da u odnosu oca i djeteta može, a i ne mora biti zastupljena biološka sastavnica. Zbog suvremenih demografskih i društvenih promjena, pojavljuju se različiti oblici odnosa otac-dijete iz čega proizlaze četiri osnovna tipa očeva: 1. muškarci koji žive s maloljetnom djecom, 2. muškarci koji žive odvojeno od maloljetne djece, 3. muškarci koji imaju odraslu i samostalnu djecu i 4. adoptivni očevi (Marsiglio, Amato i Day, 2000., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Iz ovih tipova vidljivo je postojanje dva aspekta – biološkog aspekta i aspekta uključenosti u život djeteta pa se prema tome očinstvo prema vrsti dijeli na: 1. u odgoj uključene biološke očeve., 2. u odgoj neuključene biološke očeve, 3. u odgoj neuključene nebiološke očeve i 4. u odgoj uključene nebiološke očeve (Day, Lewis, O'Brien i Lamb, 2005., prema Čudina-Obradović i Obradović 2006.). Kako je za očinstvo u pravom smislu važan aspekt uključenosti oca, iz ovih podjela proizlazi definicija da je očinstvo „svjesno motivirana odluka muškarca da preuzme ulogu oca i provede je u djelo aktivnostima brige i uključenosti u odgoj djeteta“ (Čudina-Obradović i Čudina, 2006.: 258)

2.1. Očinstvo kroz povijest

Promjene u obiteljskim strukturama uvjetovane društvenim promjenama mijenjale su ulogu oca kroz povijest. Tako su do 19.st. očevi u obitelji imali ulogu *pater familias*, odnosno bili su glavni hranitelji, ali i autoriteti u obiteljskom životu. Proces industrijalizacije i izlaska žena na tržište rada, uvođenje obveznog školovanja, donošenje zakona o zaštiti djece, sloboda izbora zvanja i zanimanja slabe poziciju oca (Benveniste, 1972.; Hallama 2020.). Drugi svjetski rat i gubitci muškaraca na bojišnicama potiču poseban interes za proučavanje očeva, odnosno proučavanje kako gubitak oca utječe na odrastanje djeteta (Lamb, 2000.). Uz ratne posljedice dolazi i do drugog vala feminističkih pokreta koji raspodjeljuje kućanske poslove, neutralizira rodne uloge i stvara politike koje potiču očeve na uključivanje u život obitelji kroz očinske i roditeljske dopuste. Hallama (2020.) to razdoblje naziva i razdobljem „novih očeva“ koji sada postaju uključeni u život obitelji i svoje djece. Napušta se ideja u „majčinskom instinktu“ koji majčinsku sposobnost za brigu o djeci određuje biološkom značajkom postojanja instinkta te se istraživanjima pokazuje da „instinkt“ raste proporcionalno s uključenosti u brigu o djeci. Naime, majke zbog provođenja većeg dijela vremena s djecom bolje uviđaju i raspoznaju potrebe djece, dok očevi zbog manjka vremena provedenog s djecom manje vjeruju u svoje sposobnosti i manje su sposobni prepoznati što je djeci potrebno (Lamb 1981a, 1997a, Lamb i Goldberg, 1982., prema Lamb, 2000.).

Promjene uloge očeva, tj. očinstva kroz povijest mogu se sažeti u tri osnovne faze. Prvu fazu Lamb (2000.) naziva fazom „mrtvog oca“ gdje očevi imaju isključivu hraniteljsku ulogu i neuključeni su u život obitelji i odgoj djece. Djeca su prepuštena na brigu i skrb majkama i ostalim, uglavnom ženskim, članovima obitelji. Druga faza povezana je s društvenim promjenama poglavito vezanim uz feminističke pokrete kada žene izlaze na tržišta rada. Očevi postaju pružatelji skrbi, discipline, podučavanja i obrazovanja. Treća faza povezana s neutralizacijom rodni uloga, napuštanjem obiteljskih zadruga i raspodjelom kućanskih poslova, što očeve čini primarnim članovima obitelji koji su uz majku aktivno uključeni u odgoj i odrastanje djeteta (Lamb, 2000.).

2.2. Uloga oca u životu djeteta

Početak interesa za produbljanjem razumijevanja uloge oca u obitelji i životu djeteta uzrokovan društvenim promjenama i promjenama u obiteljskoj strukturi dovele su i do istraživanja koja se bave očevima i njihovom ulogom u životu djeteta, i to neovisno o majčinskoj ulozi.

Bowlby (1969., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) u svojoj teoriji privrženosti opisuje tri sustava u odnosu roditelj-dijete. Tako postoje sustavi privrženost-skrbnik, sustav učenje- podučavatelj i sustav igra - partner. Svi sustavi važni su za razvoj djeteta i njegovih kompetencija te će mu oni pomoći da razvije društveno-emocionalnu regulaciju, odnosno, vlastiti identitet, svijest o sebi, suočava se s izazovima, nosi s frustracijama, prihvaća razočaranja i odgođena zadovoljstva te da se suživljuje s drugim ljudima. Uspješnost razvoja ovih značajki pomoći će mu i školskom napretku i kasnijem životu. Za razvoj društveno-emocionalne regulacije najvažniji je sustav privrženost-skrbnik gdje glavnu ulogu uglavnom preuzima majka s kojom dijete razvija i primarnu privrženost. Ta primarna privrženost važna je za kognitivni, emocionalni i društveni razvoj djeteta, a majka svojim majčinskim ponašanjem djetetu pomaže kroz zainteresiranost i reagiranje na njegove potrebe (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Razvoj privrženosti traje do otprilike 3. godine života djeteta te su u tom razdoblju očevi značajno manje uključeni od majki, osim u situacijama gdje majka npr. zbog smrti, napuštanja partnera i djece i nije prisutna u obitelji i brizi za djecu. Očevi se najčešće aktivno uključuju u život djeteta oko 3. godine života te su uključeni u sustave učenje-podučavatelj i igra-partner. Naime, majka je kroz uključenost u sustav privrženost-skrbnik usmjerena na usmjeravanje djeteta, davanje naredbi, pružanje topline i razumijevanja s ciljem zaštite od društveno neprihvatljivih ponašanja u budućnosti, dok je uloga očinske prakse umjerena na poticanje neovisnosti djeteta i samostalnog uključivanja u svijet. U odnosu na majku, odnos otac-dijete više je usmjeren na zabavu, rješavanje problema i razvoj vještina potrebnih za život izvan obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

Prema suvremenijim istraživanjima Čudina-Obradović i Obradović (2006.) količinu očeve uključenosti u brigu o djetetu definiraju „tako da se očeve aktivnosti promatraju

kao kognitivne (razmišljanje o djetetu), emocionalne (pokazivanje nježnosti) i vanjsko ponašanje (igranje), a tome se dodaju materijalno zbrinjavanje djeteta, moralni odgoj i emocionalna potpora majci“ (Day i sur. 2005., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.: 259). Količina očeve uključenosti u brigu o djetetu ovisit će o količini slobodnog vremena koje otac ima, broju odraslih članova kućanstva i dobi najmlađeg djeteta. Također je važan faktor očeva dobrovoljnost za uključivanje, ali i zaposlenost majki. Istraživanje koje su proveli Crouter, Perry-Jenkins, Huston i McHale (1987., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) pokazalo je da je očeva dobrovoljnost za uključivanje u brigu o djetetu utječe na bračni sklad samo kod obitelji kod kojih majka nije bila zaposlena, dok je uključenost oca kod obitelji kod kojih je majka bila zaposlena izazivalo veće bračne sukobe. Slično je potvrđeno i istraživanjem Grych i Clark (1999. , prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) gdje su se očevi kvalitetnije bavili djecom ako majka nije bila zaposlena, što može dovesti do zaključka da je briga o djeci kvalitetnija ako je otac uistinu voljan i zainteresiran biti uključen u obitelj, a ne ako mu je to nametnuto zbog zaposlenja majke i drugih obiteljskih okolnosti.

Uloga koju otac ima u životu djeteta doprinosi smanjenju problema u ponašanju, manjem izlaganju rizičnim ponašanjima, pozitivno utječe na školski uspjeh i kreativnost, potiče socijalnu prilagodbu i intelektualni razvoj (Florshein, Tolan i Gorman Smith, 1998.; Pleck, 1997.; Rohner, 1998.; Amato i Fowler, 2002., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.) Također, razina bliskosti s ocem utječe i na bliskost u odrasloj dobi djeteta i njegovom vlastitom partnerskom odnosu. Uključenost oca u život djeteta i bliskost s ocem utječe na odsutnost agresije i depresije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Studija Hariss, Furstenberg i Marmer (1998., prema Gray i Andreson, 2010.) pokazala je da veća uključenost oca u ranijim godinama bila povezana s višim obrazovnim postignućima, nižom stopom delinkvencije i manjim psihološkim stresom među djecom. Također, uključenost oca utječe i na prevenciju rizičnih seksualnih ponašanja i odabir partnera u budućnosti na način da odrastanje u okruženju koje sugerira da visokokvalitetno roditeljstvo nije potrebno za reproduktivne ishode dovodi do toga da će osobe manje vremena provesti u traženju visokokvalitetnog partnera te će se onda ranije i lakše upuštati u partnerske odnose i činiti seksualno rizična ponašanja (Gray i Anderson, 2010.). Iako su istraživanja

pokazala da su djeca odrasla bez oca sklonija emocionalnim, akademskim i financijskim problemima te društveno neprihvatljivim ponašanjima poput maloljetničkih trudnoća, ovisnosti o alkoholu i drogama, pasivnosti pri traženju posla i dr., zaključci se ne smiju shvaćati jednoznačno, odnosno ne smije se pretpostavljati da će svako dijete odraslo bez oca biti izloženo ovim problemima. Naime, navedeni problemi ne nastaju kao direktna posljedica odsustva oca, nego odsutnost oca donosi veću vjerojatnost siromaštva majki, doživljavanja stresa, depresije i ostalih emocionalnih i psihičkih problema te majke imaju manju mogućnost pružanja pažnje i kontrole djece nego majke koje imaju oca uključenog u brigu oko djeteta (O'Neill, 2002.).

Usprkos tome što su istraživanja pokazala da se otac aktivno u život djeteta uključuje najčešće oko treće godine života, otkriće „odgođenog učinka očeve uključenosti“ pokazalo je da očevo bavljenje djetetom u prve tri godine života utječe na djetetovu inteligenciju, privrženost u adolescenciji i ima povoljniji utjecaj na razvoj ishoda djeteta (Yogman, Kindlon i Earls, 1996.; Grossman i sur. 2002.; Flouri i Buchanan, 2002., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

3. OČINSTVO IZ PERSPEKTIVE OČEVA NA ČELU JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIH OČEVA

Kako je već pisano u uvodu, obiteljska struktura se mijenja te se pojavljuju novi oblici obitelji koji odstupaju od klasičnog shvaćanja obitelji dvaju roditelja i njihovog djeteta, odnosno djece. Prema strukturi, obitelji se obično dijele na jednoroditeljske i dvoroditeljske obitelji (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22) razlikuje pojam jednoroditeljske obitelji i pojam samohranog roditelja. Tako jednoroditeljsku obitelj čini obitelj u kojoj žive dijete ili djeca s jednim roditeljem, dok je samohrani roditelj roditelj koji živi sam s djetetom, sam skrbi o njemu i sam ga uzdržava. Iz ovih definicija proizlazi da je jednoroditeljska obitelj nadređen pojam samohranom roditelju, odnosno da je samohrano roditeljstvo vrsta jednoroditeljske obitelji u kojoj dolazi do potpune odsutnosti drugog roditelja i prava i dužnosti koje on prema svojem djetetu ima. Ono što je specifično za

jednoroditeljske obitelji je to što kada se o njima u javnom prostoru govori, govori se uglavnom o majkama na čelu jednoroditeljskih obitelji, dok se očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji rijetko spominju (Jovović i Širanović, 2022.).

3.1. Očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji

Govoreći općenito o jednoroditeljskim obiteljima, najčešće se govori o uzrocima njihova nastanka. Jednoroditeljske obitelji nastaju uslijed smrti, nestanka, razvoda braka ili prekida izvanbračne zajednice, napuštanja obitelji od strane jednog roditelja, izvanbračnog rođenja, dugotrajnog odsustva jednog od roditelja zbog izdržavanja zatvorske kazne, bolesti, posla i dr. (Grozđanić, 2000.). Najčešći razlozi nastanka jednoroditeljskih obitelji su smrt i razvod. Podaci Državnog zavoda za statistiku govore o porastu broja jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj, a sličan trend prisutan je i u Europi zbog društvenih tendencija poput povećanja broja razvoda i netradicionalnih načina života (Jovović i Širanović, 2022.). Govoreći o spolnoj strukturi jednoroditeljskih obitelji, dominiraju žene, a Danska, Finska i Luksemburg su 2019. godine imali najveći udio očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji u Europi (Jordan, Stewart i Janta, 2019.). Čini se važnim spomenuti i da se, unatoč dominaciji žena kod ovog tipa obitelji, potrebe i problemi s kojima se susreću majke na čelu jednoroditeljskih obitelji ne razlikuju suviše od potreba očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji (Jovović i Širanović, 2022.). Tako se kao glavni problemi jednoroditeljskih obitelji navode financijske poteškoće, siromašan društveni život roditelja, emocionalne teškoće, predrasude okoline, stigmatizacija i nepostojanje adekvatnih usluga u sustavu socijalne skrbi koji bi zadovoljio njihove potrebe (LET, 2007.). Čudina-Obradović i Obradović (2006.) navode četiri glavna čimbenika koja mogu imati nepovoljan utjecaj na jednoroditeljsku obitelj, a to su: ekonomski položaj, manjkav socijalizacijski kontekst, stres zbog raspada obitelji i psihološka prilagodba (majke). Ekonomski položaj kao nepovoljni čimbenik odnosi se na usporedbu s dvoroditeljskom obitelji gdje oba roditelja ulažu svoje vrijeme i novac u obitelj, dok u jednoroditeljskoj to nije moguće pa dolazi do razlike u ekonomskoj moći. Manjak socijalizacijskog konteksta povezuje se s nepostojanjem dovoljno čvrstog autoriteta u jednoroditeljskoj obitelji te sa smanjenjem roditeljskog nadzora i uključenosti u djetetove aktivnosti što može djelovati na socio-emocionalni razvoj (Biblarz i

Gottainer, 2000., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Kako jednoroditeljska obitelj najčešće nastaje uslijed smrti ili razvoda, za dijete to može biti uzrok stresa, posebice ukoliko dolazi i do promjene mjesta stanovanja, škole, prijateljskog kruga i ekonomskih problema. Iako se posljednji čimbenik više odnosi na majke na čelu jednoroditeljskih obitelji, neočekivani nastanak jednoroditeljske obitelji može izazvati probleme mentalnog zdravlja koji mogu smanjiti roditeljske kompetencije što se može nepovoljno odraziti na dinamiku i okolnosti života unutar jednoroditeljske obitelji (Luster i sur. 2000., prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006.).

3.1.1. Prestanak braka kao uzrok nastanka jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem

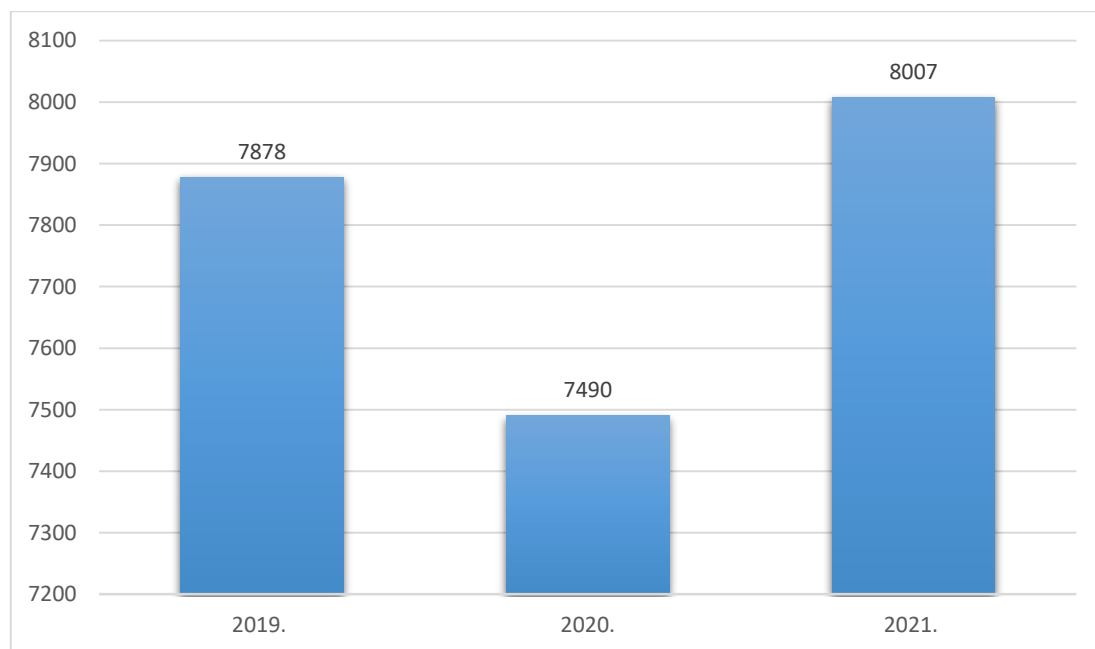
Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23) predviđa četiri načina prestanka braka, a to su smrt bračnog druga, proglašenje nestalog bračnog druga umrlim, poništaj i razvod braka. Prestankom braka uslijed smrti bračnog druga, preživjeli bračni drug nastaviti će samostalno ostvarivati roditeljsku skrb nad maloljetnim djetetom, a iste odredbe vrijede i za proglašenje nestalog bračnog druga umrlim danom pravomoćnosti rješenja o proglašavanju nestalog bračnog druga umrlim. Ako bi se osoba koja je proglašena umrlom pojavila, od suda bi morala tražiti ukidanje sudskog rješenja te bi ponovno imala sva prava i obveze vezane uz roditeljsku skrb (Hrabar, 2019.). Poništaj braka ima iste učinke kao i razvod te postoji i proizvodi pravne učinke sve do pravomoćnosti sudske odluke o poništaju. Da bi do razvoda došlo, potrebno je postojanje pravne osnove za razvod, a to je sporazum bračnih drugova ili razlog za razvod poput poremećenosti bračnih odnosa ili prestanka bračne zajednice, a jedan od bračnih drugova može podnijeti i tužbu za razvod braka (Hrabar, 2019.). Ukoliko bračni drugovi koji se sporazumno razvode imaju zajedničko dijete, dužni su proći kroz proces obveznog savjetovanja i sastaviti plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi, a sud će u slučaju tužbe za razvod braka na prijedlog roditelja ili po službenoj dužnosti odlučiti s kojim će roditeljem dijete stanovati, na koji će se način određivati roditeljska skrb i ostvarivati osobni odnosi s roditeljem s kojim dijete ne stanuje te visinu uzdržavanja djeteta (Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23). Proces obveznog savjetovanja je usluga koju pruža Zavod za socijalni rad te služi kao pomoć roditeljima da se sporazume oko roditeljske skrbi uzimajući u obzir djetetovu dobrobit.

Tijekom obveznog savjetovanja roditelji se upoznaju s važnim pitanjima vezanim uz ostvarivanje roditeljske skrbi i osobnih odnosa s djetetom, dok je plan o zajedničkoj roditeljskoj skrbi sporazum roditelja koji uređuje važna pitanja o pojedinim sadržajima roditeljske skrbi poput toga s kim će dijete živjeti, na koji će način provoditi vrijeme sa svakim od roditelja, kako će se rješavati buduća sporna pitanja, razmjenjivati informacije i vrijeme koje će dijete provesti sa svakim od roditelja (Hrabar, 2019.) . Važno je napomenuti da naš Obiteljski zakon kada je riječ o roditeljskim pravima i dužnostima izjednačava osobe u braku koje imaju zajedničko maloljetno dijete s osobama koje žive u izvanbračnoj zajednici i imaju zajedničko maloljetno dijete pa se tako sve odredbe odnose i na izvanbračne partnere (Hrabar, 2019.).

Vezano uz roditeljsku skrb nakon razvoda, odnosno prestanka izvanbračne zajednice, Obiteljski zakon propisuje sljedeće načine uređivanja ovog pitanja: 1. da oba roditelja imaju roditeljsku skrb i zajednički je ostvaruju, 2. da samo jedan roditelj ostvaruje roditeljsku skrb i 3. da samo jedan roditelj ostvaruje roditeljsku skrb, osim ako je riječ o pitanjima vezanim uz „bitna osobna prava djeteta“ (ObZ, 2015., prema Korać Graovac, 2017.).

Tablica 3.1.

Broj podnesenih zahtjeva za obvezno savjetovanje 2019.-2021. godine

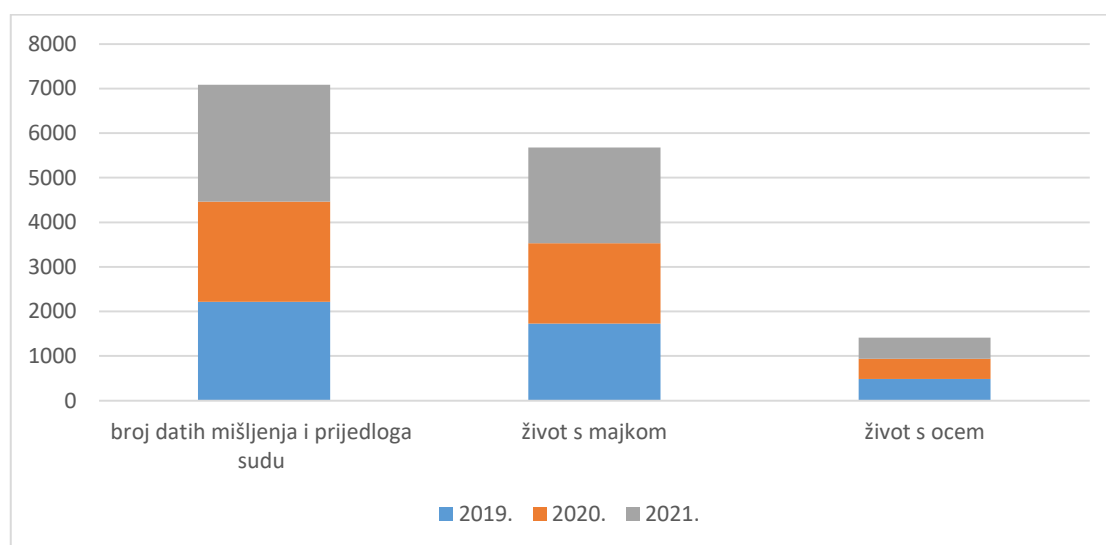

Izvor: Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020.; 2021.; 2022).

U Tablici 3.1. vidljiv je podatak o broju podnesenih zahtjeva za obvezno savjetovanje u 2019., 2020. i 2021. godini. Riječ je o ukupno podnesenom broju zahtjeva za obvezno savjetovanja što nužno ne znači da su sva provedena ili okončana.

Tablica 3.2.

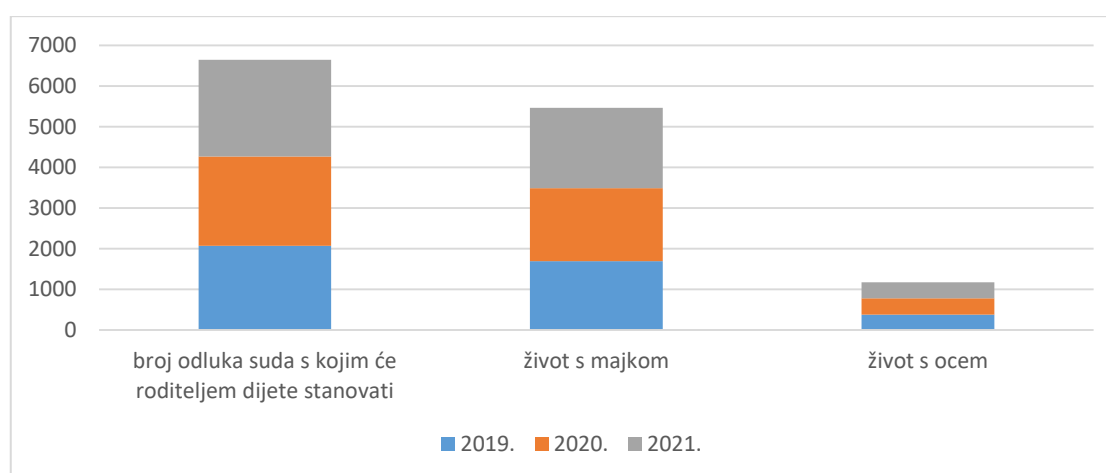
Centar za socijalnu skrb- broj datih mišljenja i prijedloga sudu s kojim će roditeljem dijete stanovati 2019.-2021. godine

Izvor: Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020.; 2021.; 2022).

Tablica 3.3.

Broj odluka suda s kojim će roditeljem dijete stanovati 2019.-2021. godine

Izvor: Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020.; 2021.; 2022).

Iz izvješća Centara za socijalnu skrb za 2019., 2020. i 2021. godinu, vidljiva su kretanja vezana uz pitanja roditeljske skrbi gdje odluke suda uglavnom prate prijedloge i mišljenja Centara za socijalnu skrb, sada Zavoda za socijalni rad. Iz tablica 3.2. i 3.3. vidljiva je prevalencija majki pri dodjeli roditeljske skrbi. Muškarci su svjesni da su i sami odgovorni za ovakve rezultate jer, prema podacima NOMAH-a (Nacionalne organizacije muškaraca Hrvatske), 60% očeva pristaje da dijete ostane na skrbi kod majke (Fišer i sur., 2007., prema Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010.). Kao razlozi ovakvih odluka navodi se društvena percepcija da su majke kompetentnije za ovu ulogu s obzirom na socijalizacijski proces gdje se majke još u djetinjstvu kroz socijalno učenje putem igre uloga pripremaju za ulogu majčinstva te je majčinstvo u društvu bitan dio ženinog identiteta, dok je očinstvo poželjna, ali ne i nužna muškarčeva uloga (Čudina-Obradović i Obradović, 2006.). Takav doživljaj društvene percepcije kod muškaraca pobuđuje sumnju u vlastitu kompetentnost kao oca, a ono što je zanimljivo je to da dosad provedena istraživanja nisu pokazala da društvo muškarce percipira kao manje kompetentne roditelje, dok muškarci u ovoj situaciji kao najveće teškoće navode predrasude okoline (Jovović i Širanović, 2022.). Kao još jedna prepreka pri ostvarivanju skrbništva od strane oca, navode se predrasude stručnjaka, osobito socijalnih radnika koji prave razliku potreba i problema samohranih roditelja u istim ili sličnim situacijama s obzirom na to je li riječ o ocu ili majci (Pećnik i Raboteg-Šarić 2010., prema Jovović i Širanović, 2022.). Pravobraniteljica za djecu se u 2022. godini susrela s pritužbama vezanim uz roditeljsku skrb gdje su podnesene ukupno 302 prijave vezane za ostvarivanje sadržaja roditeljske skrbi, 94 prijave vezane uz ograničavanje i oduzimanje prava na roditeljsku skrb i 24 vezane uz uzdržavanje (Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2022. godinu, 2023.). Pravobraniteljica za djecu navodi da je najčešći povod pritužbe bio upravo prekid izvanbračne ili bračne zajednice roditelja i njihovo neslaganje oko ostvarivanja sadržaja roditeljske skrbi gdje se polovica prijava (148 prijava) odnosi na kršenje prava na zajedničku roditeljsku skrb s nizom slučajeva visokokonfliktnih razvoda i prekida obiteljske zajednice, a prisutne su i prijave na nalaze i mišljenje Centara za socijalnu skrb i sudskih vještaka. Pravobraniteljica u Izvješću (2023.) navodi i pritužbe zbog manipulativnih ponašanja roditelja koja otuđuju dijete od drugog roditelja, nepoštivanje odluke o pravu ostvarivanja osobnih odnosa s djecom koja žive s drugim roditeljem od strane tog

roditelja, onemogućavanje sudjelovanja u životu djeteta kroz isključenost jednog roditelja iz donošenja zajedničkih odluka, ali i nesudjelovanje u životu djeteta unatoč odlukama. Osim na međusobne pritužbe roditelja, prisutne su i pritužbe na rad institucija, odnosno njihove kasne ili neusklađene reakcije te naglašava problem nedovoljnog broja stručnih radnika u Centrima za socijalnu skrb i drugim tijelima na čemu je potrebno raditi. Od ukupnog broja prijava, odnosno njih 420, 38% prijava su ponijele majke, a 32% očevi (Izvešće o radu pravobraniteljice za djecu za 2022. godinu, 2023.). Iz Izvešća pravobraniteljice za ravnopravnost spolova (2023.) vidljive su pritužbe o nejednakom tretmanu djelatnika Centra za socijalnu skrb tijekom 2022. godine. Pravobraniteljica u 2022. godini zaprimila 81 pritužbu iz područja roditeljske skrbi te je analizom spolne strukture stranaka utvrđeno da je pritužbu podnijelo 45 muškaraca i jedna grupa muškaraca (56%) te 35% žena, odnosno njih 43%. Stranke su u pritužbama najvećim dijelom iznosile nezadovoljstvo komunikacijom s Centrima za socijalnu skrb, mišljenjima vezanim uz odluku s kojim će roditeljem dijete stanovati, načinu i vremenu ostvarivanja roditeljske skrbi, tretmanima u sudskom postupku i dr. Na osnovu zaprimljenih pritužbi, Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova je u svojem Izvešću (2023.) navela kako je ipak zadovoljna načelno dobrom praksom Centara za socijalnu skrb te kako potiče daljnje obraćanje pozornosti na ravnopravnost spolova pri donošenju odluka i mišljenja vezanim uz roditeljsku skrb.

Govoreći o poteškoćama s kojima se susreću očevi koji su dobili skrbništvo, navode se usklađivanje obiteljskih i radnih obveza, društveni život i dugotrajni i iscrpljujući sudski postupci vezani uz skrbništvo, dok je olakotna okolnost u ovoj situaciji činjenica dobrovoljnosti oko preuzimanja skrbništva, pa se tako očevi koji su samostalno odabrali skrbiti o svojoj djeci lakše nose s teškoćama od očeva koji su na to bili primorani (Greif, 1990., prema Jovović i Širanović, 2022.). Greif (1990.) navodi da su u situaciji samostalnog skrbništva najbolje bili prilagođeni oni očevi koji su imali veće prihode, koji su tijekom braka bili uključeni u brigu o djeci i kućanske poslove, oni koji su se sporazumno razveli te oni gdje je majka ostala u kontaktu s djecom. Greif (1990.) je analizom istraživanja o očevima koji imaju samostalno skrbništvo nad djecom identificirao da očevi osjećaju nelagodu zbog samostalnog skrbništva nad djecom te je proveo istraživanje kojem je cilj bio saznati koje su varijable povezane s očevim osjećajem nelagode. Primarni cilj te studije bio je identificirati u kojoj se mjeri

pojavljaju očevi koji osjećaju nelagodu te ukazati na potrebu razvoja usluga koje će doprinijeti njihovom mentalnom zdravlju. Istraživanje je pokazalo da je u ukupnom uzorku očeva od njih 1 132, 28% iskazivalo nelagodu ili je imalo pomiješane osjećaje oko skrbništva nad djecom. Varijable koje su se pokazale značajno povezane s osjećajem nelagode odnosile su se na broj godina samostalnog skrbništva, zadovoljstvo društvenim životom, religioznost, prihode i doživljaj sebe kao roditelja, dok se odnos s djecom i odnos s majkom djece pokazao povezanim, ali ne značajno kao prethodne varijable. Studija je pokazala da se osjećaj nelagode smanjuje s povećanjem broja godina samostalnog skrbništva jer otac s vremenom stječe više iskustva u toj ulozi pa tako osjeća manji pritisak i više vjeruje u svoju kompetentnost. Zadovoljstvo društvenim životom je kolerirano s osjećajem nelagode na način da se nelagoda smanjuje povećanjem zadovoljstva društvenim životom (Greif, 1990.). Povećanje dohotka oca smanjuje nelagodu jer se pretpostavlja da veći dohodak omogućava veću kupovnu moć za dijete i kućanstvo. Također, bolji dohodak pretpostavlja i bolje uvjete rada pri zaposlenju, a time i potencijalno fleksibilnost na mjestu rada. Religioznost kao varijabla povezana je na način da manja povezanost s religijom utječe na manji osjećaj nelagode što se objašnjava postojanjem negativnih stavova crkve i vjerskih zajednica vezanih uz razvod koji kod oca koji je nositelj skrbništva mogu izazvati osjećaj krivnje i pritiska. Iako ne značajno kao prethodne varijable, suradnja s bivšom suprugom pokazala se značajnijom u smislu da zajedničko donošenje odluka i komunikacija smanjuje napetost i frustraciju kod oca te se time smanjuje i osjećaj nelagode. Posljednje naglašava važnost nastavka roditeljskog odnosa nakon prekida partnerskog odnosa te važnost kvalitetnih strategija nošenja s bijesom i neugodnim osjećajima oko razvoda kod oba roditelja u korist djece, a sve u suradnji sa stručnjacima koji mogu pružiti podršku u tom procesu (Greif, 1990.).

3.2. Samohrano očinstvo

Okolnosti koji najčešće dovode do samohranog roditeljstva su situacije da je drugi roditelj djeteta umro, proglašen umrlim ili lišen prava na roditeljsku skrb temeljem sudske odluke i dr.. Smrt je uz razvod najčešći uzrok samohranog očinstva (Jovović i Širanović, 2022.). U SAD-u, na svake tri žene koje dožive gubitak partnera, dolaze

dva muškarca koja su doživjela gubitak partnerice. Smrt partnera ujedno je na vrhu popisa najstresnijih događaja u životu, a posebno je značajno za muškarce, budući da prema dostupnim istraživanjima žene i dalje obavljaju 67-90% kućanskih poslova te se stoga muškarci nakon smrti partnerice nalaze u potpuno novoj situaciji. U medijima i znanstvenim krugovima im se posvećuje manje pažnje u odnosu na udovice, a udovci, u odnosu na udovice, rjeđe traže pomoć jer uglavnom nemaju razvijena bliska i dubinska prijateljstva koja će im pomoći u prevladavanju teškoća s kojima se susreću (Campbell, 2017.). Većina istraživanja bavi se razlikama u načinu suočavanja s gubitkom supružnika kod muškaraca i žena. Zbog manje zastupljenosti u znanstvenim krugovima, udovci se nalaze u većem riziku poteškoća s mentalnim zdravljem jer stručnjaci imaju slabiji uvid u njihove teškoće (McClatchey, 2017.). Naime, boljim poznavanjem iskustva muškaraca nakon smrti supružnika mogli bi se prevenirati negativni učinci koje proces tugovanja može imati na preživjelog roditelja (Kennedy, McIntyre i Hogg, 2008., prema McClatchey, 2017.). Također, situacija smrti supruge udovce ostavlja u poziciji da se istovremeno dok se nose s tugom koju gubitak donosi, moraju prilagoditi na okolnost gdje su jedini skrbnici svojoj djeci (Yopp i Rosenstein, 2011.). Imajući u vidu važnost poznavanja iskustva samohranih očeva uslijed smrti partnerice, McClatchey (2017.) je proveo kvalitativno istraživanje s udovcima na temu samostalnog odgoja djece nakon smrti supruge. Kvalitativno istraživanje provelo se na osnovu jednog pitanja: *Kako vam je bilo samostalno odgajati djecu nakon smrti vaše supruge?* te je bilo eventualno potpomognuto pitanjima za dodatno objašnjavanje. U istraživanju je sudjelovalo 10 očeva te su svi ispitivani unutar dvije godine od smrti supruge. Analiza provedenih intervjua otvorila je teme načina suočavanja sa smrću supruge, osjećaja zabrinutosti i povećanja poštovanja prema preminuloj supruzi. Kako bi se lakše nosili sa smrću supruge, ispitanici su postavili nove prioritete na način da su preispitali svoj životni stil i napravili promjene koje su se najviše očitovale u pronalasku novog zaposlenja koje će omogućiti veću posvećenost djeci u odnosu na prijašnje prioritetiziranje posla. Također su ispitanici ograničili aktivnosti vezena uz svoj socijalni život i podredili se potrebama svoje djece, a oslanjali su se na resurse koje pruža zajednica poput škole, crkve, susjedstva, obitelji i sl. (McClatchey, 2017.). Jedan od glavnih razloga za brigu bio je strah od vlastite smrti u kontekstu materijalne dobrobiti djece, ali i psihološkog konteksta nošenja s boli koji bi djeci gubitak drugog

roditelja donio. Kao razlog za brigu navodili su i pritisak zbog odgovornosti koje samostalno donošenje odluka donosi, u usporedbi s podijeljenom odgovornosti koju su udovci imali za života supruge. Primjetna je i zabrinutost očeva u vezi s odgojem ženske djece zbog osjećaja manje kompetentnosti oko tema vezanih uz sazrijevanje djevojčica. Svi su ispitanici iskazali veće poštovanje prema svojim preminulim ženama nakon njihove smrti u smislu da tek sada shvaćaju kako su za života svoje partnerice njihovu brigu oko kućanstva i odgoja djece shvaćali *zdravo za gotovo*.

Kod proučavanja samohranog očinstva čiji je uzrok smrt drugog roditelja, čini se važnim osvrnuti na smrt uslijed teške bolesti kao što je rak koji je vodeći razlog povezan s nastankom jednoroditeljske obitelji na čelu s udovcem (Yopp i Rosenstein, 2011.). Smrt majke uslijed posljedica raka najčešće dolazi nakon dugotrajnog i mukotrpnog liječenja koje ostavlja posljedice i na pacijenticu i na obitelj. Smrt roditelja utječe na dijete na način da donosi osjećaj tuge i proces tugovanja koji traje mjesecima što dijete dovodi u rizik od nastanka depresivnih poremećaja, pa je odnos s preživjelim roditeljem, njegova emocionalna dostupnost i osjetljivost na potrebe pomažući faktor kod ishoda procesa tugovanja. Rak kao bolest je specifičan po tome što liječenje najčešće traje dugo i iscrpljuje financijske resurse obitelji te je kod teških stanja smrt izgledna što kod očeva može izazvati tjeskobu, poremećaje spavanja i depresiju. Također, u terminalnim fazama bolesti, umjesto na ublažavanje boli i mirniju smrt, fokus se stavlja na pokušaj produljenja života pacijentice kako bi što dulje bila uz svoju obitelj što za oca može biti veliki psihološki, ali i financijski stres. Sve u svemu, smrt kao posljedica raka izaziva veliki stres prije i nakon nastupa smrti te je potrebno raditi na prepoznavanju ove populacije i poduzimanju intervencija kako bi se umanjili štetni ishodi koji udovci uslijed smrti supruge od posljedica raka mogu doživjeti (Yopp i Rosenstein, 2011.). Ovi su podaci značajni i za Hrvatsku budući da se prema podacima Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (2020.) pretpostavljalo da će tijekom 2020. godine u Hrvatskoj biti dijagnosticirano ukupno 25 001 novih slučajeva raka te će umrijeti 14 216 osoba, od čega 6 087 žena što pokazuje da iako se smrtnost stopa smrtnosti smanjuje uslijed napretka medicine, ona je i dalje prisutna te prosječno 16 žena dnevno umre od posljedica raka.

4. OSOBNI I DRUŠTVENI DOŽIVLJAJ OČEVA NA ČELU JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIH OČEVA

Iako se u suvremenom društvu promovira ravnopravno roditeljstvo i podjednaka uključenost oba roditelja, primjetne su razlike u doživljaju jednoroditeljskih obitelji ovisno o tome nalazi li se na čelu otac ili majka. Većina postojećih studija bavi se mentalnim zdravljem i dobrobiti majki na čelu jednoroditeljskih obitelji, dok nedostaje podataka o očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji (Brown, 2023.). Dok se za majke smatra da je uloga majčinstva za njih prirodna uslijed socijalizacijskih procesa, očevi često osjećaju da okolini moraju dokazivati svoju kompetentnost za adekvatnu skrb o djetetu samo zato što su muškarci (Jovović i Širanović, 2022.). Od majki na čelu jednoroditeljskih obitelji se očekuje da savršeno odrađuju svoju majčinsku ulogu, dok se odluka očeva da samostalno skrbe o svojoj djeci doživljava kao hrabrost i društvo je često sklono čuditi se, sažalijevati takve očeve i naglašavati važnost njihove odluke. Očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji se doživljavaju kao podređeni roditelji u odnosu na majke. Tako često iskazuju da imaju osjećaj da je društvo sumnjičavo prema njihovim kompetencijama i da stalno moraju dokazivati svoju kompetentnost za skrb o svojoj djeci kako bi ih društvo shvatilo ozbiljno (Brown, 2023.). Stalno dokazivanje kompetentnosti samohranim očevima izaziva dodatan izvor stresa, a predrasude ne zaobilaze ni stručnjake (Jovović i Širanović, 2022.) o čemu je već bilo riječi u prethodnom poglavlju, ali ni članove bliske obitelji koji bi, prema istraživanjima, jednoroditeljskim obiteljima na čelu s ocem trebali biti najveća podrška. Tako je jedan ispitanik u kvalitativnom istraživanju kojeg je proveo McClatchey (2017.) iskazao da je nakon smrti njegove supruge, majka pokojne supruge dolazila svaki dan pomagati oko kuhanja, pospremanja, pranja odjeće i održavanja kućanstva da ju je morao zamoliti da više ne dolazi i dokazati joj da je sam sposoban brinuti se o djeci i kućanstvu, dok je drugi ispitanik iskazao da je njegova punica nakon saznanja da je on ponovno počeo izlaziti na spojeve, angažirala susjede da ga špijuniraju.

Pećnik i Raboteg-Šarić (2010.) proveli su istraživanje o stavovima prema samohranom roditeljstvu. U istraživanju je sudjelovalo 384 roditelja iz dvoroditeljskih obitelji i 376 roditelja iz jednoroditeljskih obitelji. Istraživanje je pokazalo da pozitivnije stavove prema samohranom roditeljstvu imaju samohrani roditelji, žene, mlađi roditelji i

roditelji boljeg ekonomskog statusa. Uzimajući u obzir uzrok nastanka, samohrano roditeljstvo kao posljedica smrti drugog roditelja imalo je pozitivnije stavove, dok se na rastavljene i neoženjene očeve i majke gledalo manje pozitivno, a najnepovoljniji stavovi bili su prema majkama djece iz izvanbračnih zajednica. Istraživanje je također pokazalo da majke u odnosu na očeve općenito izražavaju pozitivniji stav prema samohranom roditeljstvu. Govoreći o društvenoj percepciji, društvo ima pozitivnije stavove prema razvedenim očevima, nego prema razvedenim majkama. Primjetna je razlika u stavovima prema samohranom roditeljstvu kod samohranih očeva i samohranih majki, pa tako samohrani očevi u odnosu na samohrane majke imaju značajno negativnije stavove prema samohranom roditeljstvu. Dakle, društvo ima pozitivnije stavove o samohranim očevima, dok samohrani očevi imaju doživljaj da društvo ima negativnije stavove o njima (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010.). U svrhu izrade diplomskog rada, slično istraživanje provela je i Nemanić (2018.). Istraživanje društvenog i osobnog doživljaja samohranog očinstva pokazalo je da se od 323 sudionika istraživanja prikupljenih prigodnim uzorkom njih 91% u potpunosti ili djelomično slaže s tvrdnjom da su očevi u odgoju svoje djece jednako kompetentni kao majke te se njih 82% ne slaže ili se djelomično ne slaže s tvrdnjom da se samohrani očevi ne snalaze najbolje u roditeljskoj ulozi. Šeppek i Višnjić Jetvić (2019.) svojim su istraživanjem društvenog doživljaja očeva koji sami skrbe o svojoj djeci kvantitativnim istraživanjem provedenim nad 767 ispitanika potvrdili rezultate prethodnih istraživanja, odnosno pokazali su da se sudionici ne slažu s tvrdnjama o roditeljskim nekompetencijama očeva. U istraživanju provedenom putem *online* upitnika sudjelovali su ispitanici različitih socio-demografskih karakteristika, od čega 20,7% ispitanika iz jednoroditeljskih obitelji na čelu s majkom, a 2,7% iz jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem. Uz kvantitativni dio istraživanja, Šeppek i Višnjić Jetvić (2019.) provele su i kvalitativni dio istraživanja kroz intervju s dva samohrana oca i njihovo dvoje djece. Kvalitativno istraživanje pokazalo je kako samohrani očevi iskazuju da su najveći problemi s kojima se susreću predrasude društva koje majke doživljava kao potrebnije djetetu, a preispituje se očeva kompetentnost kao dobrog roditelja. Naglašavaju da mediji favoriziraju sliku majke kao kompetentnijeg roditelja, dok se pozitivna slika oca u medijima uglavnom zaobilazi, osim kada je riječ o tužnim i teškim životnim pričama. Djeca ispitivanih

samohranih očeva iskazuju znatizelju vršnjaka vezanu uz odrastanje u jednoroditeljskoj obitelji te predrasude i sažalijevanje okoline. Zadovoljni su odgojnim ishodom svojih očeva te ne iskazuju nedostatke tijekom svojeg odrastanja sa samohranim ocem, osim postojanja predrasude okoline za koje naglašavaju da su neutemeljene (Šepek i Višnjić Jetvić, 2019.). Kod posljednjeg kvalitativnog istraživanja važno je naglasiti da je ono provedeno nad samo dva samohrana oca i dvoje djece što uzorak ne čini reprezentativnim, ali otvara teme važne za daljnje proučavanje društvenog i osobnog doživljaja jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem i samohranih očeva.

Rezultati ovih istraživanja govore u potrebi ohrabrivanja očeva i potrebama planiranja mjera pomoći i podrške uzimajući u obzir spol roditelja (Pećnik i Raboteg-Šarić, 2010.), dok se razlika u društvenim i osobnim doživljajima jednoroditeljskih obitelji i samohranih očeva može promatrati i kroz mogućnost davanja društveno poželjnih odgovora od strane ispitanika što je, zbog straha od neodobravanja, čest slučaj pri ispitivanju društvenih stavova (Milas, 2009.).

5. FORMALNA I NEFORMALNA PODRŠKA OČEVIMA NA ČELU JEDNORODITELJSKIH OBITELJI I SAMOHRANIM OČEVIMA

Konvencija o pravima djeteta (1989., prema Hrabar, 2019.) navodi da dijete ima pravo na život s roditeljima te da odgoj djeteta od strane roditelja treba slijediti najbolji interes djeteta, a da će država u odnos djeteta i roditelja intervenirati samo u potrebi zaštite najboljeg interesa djeteta i to za vremenski ograničeno vrijeme. Tako država, uspostavom različitih oblika podrške pruža pomoć i zaštitu roditeljima kako bi mogli ostvarivati svoja roditeljska prava i dužnosti.

Raboteg-Šarić i Pećnik (2005.) proveli su istraživanje o neformalnoj i formalnoj podršci jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima te je istraživanje pokazalo da rastavljeni i samohrani očevi u odnosu na rastavljene i samohrane majke primaju manje pomoći od vlastite obitelji i prijatelja, što se može povezati sa spolno tipičnom

nespremnosti muškaraca da traže pomoć i prime podršku (Addis i Mahalik, 2003., prema Raboteg-Šarić i Pećnik, 2005.). Također, neformalne mreže majki iz jednoroditeljskih obitelji su raznovrsnije od neformalnih mreža očeva iz jednoroditeljskih obitelji. Ipak, u odnosu na očeve u dvoroditeljskim obiteljima, samohrani očevi češće traže emocionalnu potporu, ali primaju manju količinu materijalne podrške. Više od 50% samohranih roditelja prima financijsku potporu od svojih roditelja, a očevi iz jednoroditeljskih obitelji imaju nešto bolji materijalni položaj u odnosu na majke iz jednoroditeljskih obitelji. Općenito govoreći, roditelji iz jednoroditeljskih obitelji primaju više neformalne podrške od roditelja iz dvoroditeljskih obitelji, osim kada je riječ o pomoći od strane drugog biološkog roditelja i njegove obitelji što ima smisla kada se u obzir uzimaju uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2005.).

Govoreći o formalnoj podršci, istraživanjem kvalitete života jednoroditeljskih obitelji (Opačić, Jovović i Majstorić, 2021.) utvrđeno je da roditelji iz jednoroditeljskih navode da potrebe nisu adekvatno zadovoljene. Tako pomoć od institucija procjenjuju niskom te su radom institucija manje zadovoljni razvedeni roditelji u odnosu na roditelje koji su na čelo jednoroditeljskih obitelji došli iz drugih razloga. Također, iskazuje se nezadovoljstvo pristupom informacijama vezanih uz zakonski određena socijalna prava i usluge. Istraživanje je pokazalo da je broj roditelja koji doista koriste prava i usluge iz sustava socijalne skrbi neznatan i da većina iskazuje da im usluge i prava nisu ni potrebni, ali autori navode da se ti rezultati trebaju uzeti s oprezom jer su se ispitanici izjasnili da nisu ni suviše informirani o socijalnim pravima i uslugama na koja imaju pravo. Istraživanjem je utvrđeno i da se s izazovima jednoroditeljskih obitelji lakše nose očevi, roditelji višeg ekonomskog statusa, zaposleni roditelji i roditelji s manjem brojem djece (Opačić, Jovović i Majstorić, 2021.).

Greif (1990.) je na osnovu rezultata istraživanja očeva koji imaju skrbništvo izradio praktične implikacije koje treba uzeti u obzir u radu sa očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji. Tako se vezano uz odnos s djecom trebaju normalizirati poteškoće s kojima se očevi mogu susresti te se očeve treba poticati na dosljedan roditeljski stil i poboljšanje komunikacije s djetetom. Kako je njegovo istraživanje pokazalo povezanost zadovoljstva društvenim životom i smanjenja nelagode oko jednoroditeljstva, potiče na upućivanje očeva u grupe za podršku te poticanje

upoznavanja novih osoba i potencijalnih partnera uz educiranje očeva o načinu komunikacije s djecom u slučajevima zasnivanja novog romantičnog odnosa. Zbog sklonosti muškaraca da manje razgovaraju o svojim emocijama, ali i fokusiranosti na dijete nakon odlaska drugog roditelja, očeve se treba poticati na razgovor o osobnim doživljajima i doživljajima iz okoline, kao i o emocijama poput žaljenja i tuge. Ukoliko je drugi roditelj i dalje prisutan u životu djeteta, stručnjaci očevima trebaju pružiti podršku pri razdvajanju partnerske od roditeljske uloge te ih poticati na konstruktivno nošenje s neugodnim emocijama oko prestanka partnerske zajednice, a u korist djece (Greif, 1990.).

5.1. Podrška očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranim očevima u Hrvatskoj

Specifične potrebe koje imaju očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohrani očevi u Hrvatskoj nisu prepoznate pa tako ne postoji ni specifično razvijeni sustav podrške za ovaj tip obitelji, već je formalna podrška pružena u okviru podrške jednoroditeljskim obiteljima. Ta formalna podrška nije zadovoljavajuća što su naveli i ispitanici istraživanja kvalitete života jednoroditeljskih obitelji (Opačić, Jovović i Majstorić, 2021.) te postoji još puno prostora za napredak. Ukoliko roditelj koji ne živi s djetetom ne izvršava obvezu uzdržavanja svog maloljetnog djeteta minimalno tri mjeseca neprekidno, u skladu sa Zakonom o privremenom uzdržavanju, djetetu se privremeno uzdržavanje može osigurati na teret državnog proračuna (Hrabar, 2019.). U okviru radnog mjesta, samohrani roditelji koji skrbe o djeci do 8. godine života imaju pravo odbiti prekovremeni rad, odnosno smiju raditi prekovremeno samo ako poslodavcu donesu pisanu potvrdu o pristanku na takav rad. Također, radnik koji ima dijete do 8. godina može od poslodavca za određeno vremensko razdoblje tražiti da mu se ugovor na puno radno vrijeme promjeni na ugovor na nepuno radno vrijeme ili da mu se radno vrijeme prilagodi te također imaju pravo rada od kuće i rada na daljinu. Važno je naglasiti da poslodavci tijekom zaprimanja zahtjeva roditelja nisu dužni te zahtjeve prihvatiti, ali su ih dužni razmotriti te ih mogu odbiti samo opravdanih razloga koje moraju dostaviti radniku u roku 30 dana od dana zaprimanja prijedloga poslodavcu (Zakon o radu, NN 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23). Iako je Zakonom predviđena i mogućnost preraspodjele rada, Dobrotić (2019.) navodi da je takav oblik

rada uglavnom predviđen za situacije kada to zahtjeva priroda posla, a ne za situacije koje bi pridonijele fleksibilnosti radnog mjesta pa tako smatra da Hrvatska, iako zakonom predviđenu, nema raširenu praksu fleksibilnosti radnog vremena i mjesta obavljanja rada. Ukoliko po dohodovnom cenzusu imaju pravo na to, iznos doplatka za djecu se djetetu samohranog roditelja uvećava za 15% (Zakon o doplatku za djecu, NN 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15, 58/18) te djeca samohranih roditelja imaju prednost pri upisu u dječji vrtić, a često gradovi i općine za njih određuju i olakšice kod plaćanja vrtića¹. Unutar sustava socijalne skrbi, roditelji na osnovu svog financijskog statusa mogu primati zajamčenu minimalnu naknadu koja će iznositi 120% osnovice za samohranog radno sposobnog roditelja, 135% osnovice za samohranog roditelja potpuno nesposobnog za rad, dok će naknada za dijete iznositi 80% osnovice u jednoroditeljskoj obitelji, a 90% osnovice za dijete samohranog roditelja. Također, mogu ostvarivati pravo na naknadu za ugroženog kupca energenata i jednokratnu naknadu za podmirenje troškova. Osim prava, Zakon o socijalnoj skrbi (NN 18/22, 46/22, 119/22.) predviđa i socijalne usluge psihosocijalnog savjetovanja i psihosocijalne podrške koji mogu pomoći u prevladavanju poteškoća, ali te usluge nisu prilagođene jednoroditeljskim obiteljima, nego se pružaju općenito u sklopu sustava socijalne skrbi.

Pretraživanjem mrežnih izvora, čini se kako u Hrvatskoj danas djeluje nekoliko udruga koje se bave podrškom očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranim očevima. Jedna od njih je Hrvatska udruga za ravnopravno roditeljstvo koja za svoje ciljeve navodi promicanje ravnopravnog roditeljstva, pomoć djeci i roditeljima u ostvarivanju ravnopravnog roditeljstva te poticanje društva na razumijevanje i rješavanje poteškoća koje su prepreka ravnopravnom roditeljstvu. Oni u sklopu svojih aktivnosti provode i projekt „ODABRALI TATE-ravnopravno roditeljstvo najbolji interes djece“ u sklopu kojeg provode savjetodavne radionice, grupe podrške, radionice i druge aktivnosti koje očevima pružaju pomoć i podršku pri osvještavanju svoje uloge kao roditelja (Požgaj, 2021.). Još jedna udruga je udruga LET koja se bavi unapređenjem kvalitete života. Ona u sklopu svoji aktivnosti provodi i projekte namijenjene jednoroditeljskim obiteljima te vode portal *samohrani.com* gdje

¹ Mrežna stranica udruge RODA - Prava samohranih roditelja, www.pravo.roda.hr/prava-roditelja-i-djece/roditeljska-prava/prava-samohranih-roditelja.html, pristupljeno 25.lipnja 2023.

se bave pitanjima vezanim uz kvalitetu života samohranih roditelja. Osim toga, samohranim roditeljima pružaju savjetovanje socijalnog radnika i pravnika, organiziraju besplatne radionice za samohrane roditelje, bave se izdavaštvom literature o samohranim roditeljima i jednoroditeljskim obiteljima te u suradnji s udrugama RODA i ADOPTA provode program „Kaleidoskop-unapređenje prava djece u različitim obiteljima za tolerantnije i raznovrsno društvo.“² Također, postoji i nekoliko inicijativa očeva koje se okupljaju po osnovi doživljene nepravde vezane uz ostvarivanje roditeljske skrbi te pružaju podršku samohranim očevima (npr. *Dudeki i Tata i pol*), ali o njihovim aktivnostima i projektima ne postoji dovoljan broj informacija, već se o njima saznaje iz medijskih članaka (Nacional, 2021.; Klanjčić, 2019.).

5.2. Primjeri dobre prakse podrške očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranim očevima u Europi

Govoreći o jednoroditeljskim obiteljima u Europskoj Uniji u 2017. godini (Jordan, Stewart i Janta, 2019.), najveći broj jednoroditeljskih obitelji godini imali su Latvija i Litvanija gdje je 25% djece živjelo u jednoroditeljskim obiteljima, dok su Hrvatska, Grčka i Poljska na posljednjem mjestu s oko 10% djece u jednoroditeljskim obiteljima. Prema podacima Eurostata za 2019. godinu, Danska, Luksemburg i Švedska imali su najveći postotak jednoroditeljskih obitelji na čelu s očevima u EU, a kod svih zemalja su prevladavale majke na čelu jednoroditeljskih obitelji (Jordan, Stewart i Janta, 2019.). Kao i u Hrvatskoj, u ostalim zemljama EU ne postoji posebna formalna podrška za očeve na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranim očevima, ali postoje drugi različiti mehanizmi koji pružaju potporu jednoroditeljskim obiteljima, neovisno o tome je li riječ o majci ili ocu. Tako se mehanizmi odnose na politike kojima se pružaju različiti oblici socijalne pomoći i potpore s ciljem smanjenja rizika siromaštva i socijalne isključenosti jednoroditeljskih obitelji i na politike vezane uz olakšani pristup tržištu rada. U Njemačkoj postoje mreže podrške koje u sklopu socijalnih službi pomažu samohranim roditeljima u svakodnevnim izazovima te za cilj imaju poboljšanje dostupnosti socijalnih usluga samohranim roditeljima. Estonija ima sličnu

² Mrežna stranica udruge LET, www.udruga-let.hr, pristupljeno 25. lipnja 2023.

praksu kao Hrvatska vezanu uz prisilnu naplatu uzdržavanja od drugog roditelja, ali Estonija ovu naplatu provodi radikalnije u smislu da ova mjera uključuje ne samo financijsku potporu, nego roditelju koji ne ispunjava svoje dužnosti vezane uz uzdržavanje djeteta oduzima vozačku dozvolu, ograničava potpore vezane uz poduzetništvo i zapošljavanje te javno objavljuje njihova imena na listi dužnika. Samohrani roditelji u španjolskoj pokrajini Kataloniji imaju pravo na izdavanje iskaznice kojom se potvrđuje status samohranog roditelja te putem iskaznice ostvaruju popuste i pogodnosti kojima lakše mogu riješiti stambeno pitanje te ostvariti pravo na subvencioniran prijevoz, porezne olakšice i popuste za hotelske smještaje u regiji (Jordan, Stewart i Janta, 2019.). U sklopu Erasmus programa *New Horizons at Work* provedenog u Irskoj, Škotskoj, Češkoj i Italiji izrađen je vodič za poslodavce vezan uz alate koji se mogu primijeniti pri povratku zaposlenika na rad te kao pomoć poslodavcu u radu s roditeljima na čelu jednoroditeljskih obitelji. Vodiči pružaju informacije o izazovima jednoroditeljskih obitelji na tržištu rada te savjete i primjere dobre prakse za uspješno prevladavanje istih (Jordan, Stewart i Janta, 2019.).

Osim formalne podrške, postoje i brojni primjeri udruga i organizacija koje pružaju podršku očevima. Tako škotska udruga „Father Network Scotland“ pruža pomoć očevima putem usluga savjetovanja, treninga, medijskog izvještavanja i provedbe istraživanja. Prepoznajući problem samohranih očeva i njihove rjeđe traženje pomoći i podrške u odnosu na majke, ova udruga ih potiče na uključivanje u različite aktivnosti kojima će proširiti svoje socijalne veze i pronaći okruženje u kojem mogu dijeliti svoja iskustva i primiti podršku (Nemanić, 2018.). Organizacija „Dads House“ u Velikoj Britaniji pomaže djeci, očevima i obiteljima kroz savjetovanje, pravnu kliniku, klubove očeva, banke hrane i pružanje podrške kroz istovremeni rad na zagovaranju ravnopravnog roditeljstva³. Još jedna zanimljiva organizacije u Velikoj Britaniji je organizaciji „Families Needs Fathers“ koja pruža informacije, savjete i podršku roditeljima s ciljem zaštite najboljeg interesa djeteta te imaju svoj forum, telefonsku liniju pomoći i sastanke koji se održavaju uživo i *online*⁴.

³ Mrežna stranica organizacije Dads House - *Dads House*, www.dadshouse.org.uk/about, pristupljeno 26. lipnja 2023.

⁴ Mrežna stranica organizacije Families Needs Fathers – *Children Know That Both Parents Matter*, www.fnf.org.uk, pristupljeno 26. lipnja 2023.

Navedeni primjeri dobre prakse pružanja podrške i pomoći samohranim očevima i očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji imaju zajednički nazivnik zaštite najboljeg interesa djeteta koji treba biti prioritet u kreiranju politika, izradi mjera podrške i pomoći i razvoja organizacija, a kako bi se najbolji interes djeteta zaštitio, daljnjim istraživanjima i proučavanjem praksi, trebaju se utvrditi izazovi i teškoće s kojima se susreću oni koji su o njima dužni skrbiti.

6. ZAKLJUČAK

Promjene u obiteljskim strukturama dovele su i do promjene uloge oca u obitelji te se tako nekadašnji *pater familias* – iz odgoja i života djeteta isključeni otac preobražava u oca koji je primarni skrbnik i uz majku ravnopravan roditelj. Osim toga, promjene obiteljske strukture uzrokuju i pojavu novih oblika obitelji i povećanja broja jednoroditeljskih obitelji na čijem čelu se u velikoj većini nalaze majke. Iako u značajno manjem udjelu u odnosu na majke, dolazi i do povećanja jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem i broja samohranih očeva. Očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohrani očevi manje su vidljiva skupina društva te o njima ne postoji veliki broj istraživanja niti su suviše zastupljeni u javnom diskursu. Tek se manji broj znanstvenika u svojem radu posvetio proučavanju očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohranih očeva te su istraživanja pokazala da se očevi često nalaze pod pritiskom dokazivanja svoje kompetencije kao roditelja jer često osjećaju pritisak od okoline. Nedostatak istraživanja uzrokuje i nedostatak informacija o izazovima s kojima se susreću i načinima na koje im sustav može pomoći u zadovoljenju potreba. Također, očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji navode kako društvo njihovu odluku da preuzmu skrb o djeci gleda kao hrabrost, a ne kao prirodni proces s obzirom na ideal ravnopravnog roditeljstva u suvremenom društvu. Ispitujući društvene stavove i osobni doživljaj jednoroditeljskih obitelji, neka istraživanja su pokazala da društvo očeve iz jednoroditeljskih obitelji ne percipira kao manje kompetentne u odnosu na majke, nego da očevi iz jednoroditeljskih obitelji doživljavaju da ih društvo percipira kao manje kompetentne. Takvi rezultati upućuju na potrebu ohrabriranja očeva i pružanja podrške u svakodnevnim izazovima koje je potrebno dodatno istraživati. Nedostatak saznanja o potrebama i iskustvima očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji

i samohranih očeva dovodi i do nepostojanja specifičnog sustava formalne podrške pa tako očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohrani očevi formalnu podršku primaju u sklopu socijalnih politika koje nisu usklađene s njihovim potrebama. Neformalni sustav podrške ovisit će o sklonosti očeva da traže pomoć iz okoline, ali stav očeva da ih društvo percipira kao manje kompetentne roditelje sigurno je otežavajući faktor pri traženju pomoći. Stoga, slijedeći dobre prakse, potrebno je razvijati sustave formalne i neformalne podrške očevima na čelu jednoroditeljskih obitelji koji će biti prilagođen njihovim potrebama i izazovima s kojima se susreću. Također, potrebno je raditi na stvarnom zagovaranju ravnopravnog roditeljstva kroz provođenje praksi od strane nadležnih institucija koje će se očitovati u povećanju postotka prijedloga Zavoda za socijalni rad i odluka sudova vezanih uz odluku stanovanja djeteta s ocem, ali i kroz smanjenje broja pritužbi Pravobraniteljici za djecu i Pravobraniteljici za ravnopravnost spolova. Također je, slijedeći praksu inozemnih istraživanja, potrebno istraživati iskustva i izazove s kojima se susreću očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji i samohrani očevi kako bi im se u sklopu formalne podrške mogla pružiti adekvatna pomoć i potpora, osobito uzimajući u obzir nalaze o manjoj sklonosti muškaraca da traže pomoć i manjem broju članova njihove neformalne mreže podrške. Potrebno je istražiti otkud dolazi do razlike u percepciji predrasude okoline između očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji i okoline te, ukoliko se pokaže predrasude o kompetentnosti koje očevi na čelu jednoroditeljskih obitelji iskazuju stvarno postoje, raditi na osvještavanju društva o ravnopravnom roditeljstvu i kompetencijama očeva na čelu jednoroditeljskih obitelji u odnosu na majke.

Popis tablica

Tablica 1.1. *Obitelj prema tipu u Republici Hrvatskoj – popisi stanovništva 1971. – 2011. godine*, str. 2

Tablica 3..1. *Broj podnesenih zahtjeva za obvezno savjetovanje 2019.-2021. godine*, str. 10

Tablica 3.2. *Centar za socijalnu skrb- broj datih mišljenja i prijedloga sudu s kojim će roditeljem dijete stanovati 2019.-2021. godine*, str. 11

Tablica 3.3. *Broj odluka suda s kojim će roditeljem dijete stanovati 2019.-2021. godine*, str. 11

LITERATURA

1. Benveniste, A. (1972). Obitelj kroz povijest. *Bogoslovska smotra*, 42 (1), 35-51. Preuzeto 1.6.2023. putem: <https://hrcak.srce.hr/36642>
2. Brown M. (2023). *Single Moms vs. Single Dads: Examining the Double Standards of Single Parenthood*. Posjećeno 25.6.2023. putem: <https://www.parents.com/parenting/dynamics/single-parenting/single-moms-vs-single-dads-a-look-at-the-double-standards-of-single-parenthood-how-we-can-do-better/>
3. Campbell, S. (2017). *Widower: When Men are Left Alone*. Routledge.
4. Čudina – Obradović, M. & Obradović, J. (2006). *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
5. Dads House (bez.dat.). *About*. Preuzeto 26.6.2023. s: www.dadshouse.org.uk/about
6. Dobrotić, I. (2019). Obiteljska politika. U G. Bežovan (ur.), *Socijalna politika Hrvatske* (str. 337-391). Zagreb :Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet
7. Državni zavod za statistiku (2016). *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Kućanstva i obitelji*. [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Državnog zavoda za statistiku: <https://dzs.gov.hr/popisi-stanovnistva-2/popis-stanovnistva-2011/196>
8. Families Needs Fathers, (bez.dat.). Preuzeto 26.6.2023. s: www.fnf.org.uk
9. Gray, P. B., i Anderson, K. G. (2010). *Fatherhood: Evolution and human paternal behavior*. Harvard University Press.
10. Greif, G.L. (1990). Single Fathers with Custody. *Families in Society: the Journal of Contemporary Human Services*. 214-231.
11. Grozdanić, S. (2000). *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*. Diplomski rad. Zagreb: Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada.
12. Hallama, P. (2020). *The History of fatherhood during the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Posjećeno 1.6.2023. putem: <https://ehne.fr/en/node/12353>
13. Hrabar, D. (2019). *Obiteljsko pravo u sustavu socijalne skrbi*. Zagreb: Narodne novine
14. Hrvatski zavod za javno zdravstvo (2020). *Incidencija i mortalitet od raka u EU-27 zemljama za 2020. godinu*. Posjećeno 17.6.2023. na mrežnoj stranici Hrvatskog

zavoda za javno zdravstvo: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-prevenција-nezaraznih-bolesti/incidencija-i-mortalitet-od-raka-u-eu-27-zemljama-za-2020-godinu/>

15. Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu za 2022. godinu (2023). Zagreb: Pravobraniteljica za djecu
16. Izvješće o radu pravobraniteljice za ravnopravnost spolova za 2022. godinu (2023). Zagreb: Pravobraniteljica za ravnopravnost spolova
17. Jordan V., Stewart K. i Janta, B. (2019). *Mechanisms supporting single parents across the European Union*. Luksemburg: Publication Office of the European Union.
18. Jovović, I. i Širanović, D. (2009). *Samohrani otac*. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja „LET“
19. Klanjčić (2021). *TOMISLAV VALEČIĆ Udruga „Tata i pol“ u borbi za ravnopravno roditeljstvo svih očeva i majki*. Posjećeno 29.6.2023. putem: <https://www.in-portal.hr/in-portal-news/vijesti/18553/tomislav-valei-udruga-tata-i-pol-u-borbi-za-ravnopravno-roditeljstvo-svih-oceva-i-majki>
20. Korać Graovac, A. (2017). Od zajedničkog do samostalnog ostvarivanja roditeljske skrbi i natrag – kako zaštititi prava djece i roditelja. *Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske, VIII* (posebni broj), 51-73. Preuzeto 13.6.2023. putem: <https://hrcak.srce.hr/191514>
21. Lamb, M. E. (2000). The History of Research on Father Involvement. *Marriage & Family Review, 29*(2-3), 23–42. doi:10.1300/j002v29n02_03
22. LET. (2007). *Radna uloga jednoroditeljskih obitelji: Kodeks dobre prakse za poslodavce i vlade*. Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja „LET“
23. McClatchey, I. S. (2017). Fathers Raising Motherless Children: Widowed Men Give Voice to Their Lived Experiences. *OMEGA - Journal of Death and Dying, 76*(4), 307–327. doi:10.1177/0030222817693141
24. Milas, G. (2009). *Metode istraživanja u psihologiji i drugim društvenim znanostima*. Zagreb: Naklada Slap
25. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2020). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti*

- tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2019. godini.* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165>
26. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2021). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2020. godini.* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165>
27. Ministarstvo rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike (2022). *Godišnje statističko izvješće o primijenjenim pravima socijalne skrbi, pravnoj zaštiti djece, mladeži, braka, obitelji i osoba lišenih poslovne sposobnosti, te zaštiti tjelesno ili mentalno oštećenih osoba u Republici Hrvatskoj u 2021. godini.* [datoteka s podacima]. Dostupno na mrežnoj stranici Ministarstva rada, mirovinskog sustava, obitelji i socijalne politike: <https://mrosp.gov.hr/strategije-planovi-programi-izvjesca-statistika/4165>
28. Nacional (2021). *OČEVI I SKRBNISTVO: 'Plaćaj i šuti, muških prava nemaš'.* Posjećeno 29.6.2023. putem: <https://www.nacional.hr/ocevi-i-skrbnistvo-placaj-i-suti-muskih-prava-nemas-2/>
29. Nemanić, D. (2018). *Društveni i osobni doživljaj samohranog očinstva.* Diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
30. Obiteljski zakon, *Narodne novine*, br. 103/15, 98/19, 47/20, 49/23
31. O'Neill, R. (2002). *Experiments in Living: The Fatherless Family.* London: CIVITAS – The Institute for the Study of Civil Society.
32. Opačić, A., Jovović I. i Majstorić, K. (2021). *Kvaliteta života jednoroditeljskih obitelji u Republici Hrvatskoj: Rezultati istraživanja.* Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja „LET“
33. Pećnik, N. i Raboteg-Šarić, Z. (2010). Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija za socijalnu politiku*, 17 (1), 5-25. Preuzeto 1.6.2023. putem: <https://doi.org/10.3935/rsp.v17i1.889>

34. Požgaj, M. (2021). *ODABRALI TATE- ravnopravno roditeljstvo najbolji interes djece*. Posjećeno 26.6.2023. na mrežnoj stranici Hrvatske udruge za ravnopravno roditeljstvo: <https://ravnopravno-roditeljstvo.com/blog/odabrali-tate-ravnopravno-roditeljstvo-najbolji-interes-djece>
35. Raboteg-Šarić, Z. i Pećnik, N. (2005). Neformalna i formalna podrška jednoroditeljskim i dvoroditeljskim obiteljima. *Revija za socijalnu politiku*, 12 (1), 1-21. <https://doi.org/10.3935/rsp.v12i1.18>
36. RODA, (bez.dat.). *Prava samohranih roditelja*. Preuzeto 22.6.2023. s: www.pravo.roda.hr/prava-roditelja-i-djece/roditeljska-prava/prava-samohranih-roditelja.html
37. Šeppek, M.N. i Višnjić Jetvić, A. (2019). *Social opinion on singlefather families and their influence on child education*. Rad izložen na konferenciji: Proceedings of ICERI2019 Conference, Seville, Spain.
38. Udruga za unapređenje kvalitete življenja „LET“, (bez.dat.). Preuzeto 22.6.2023. s: www.udruga-let.hr
39. Yopp, J. M., & Rosenstein, D. L. (2011). Single fatherhood due to cancer. *Psycho-Oncology*, 21(12), 1362–1366. doi:10.1002/pon.2033
40. Zakon o doplatku za djecu. *Narodne novine*, br. 94/01, 138/06, 107/07, 37/08, 61/11, 112/12, 82/15, 58/18
41. Zakon o radu. *Narodne novine*, br. 93/14, 127/17, 98/19, 151/22, 64/23
42. Zakon o socijalnoj skrbi. *Narodne novine*, br. 18/22, 46/22, 119/22